Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti
tarafından finanse edilmektedir.

TURİZM SEKTÖRÜ ÇALIŞANLARI GELECEĞE GÜVENLE BAKIYOR

KAYIT DIŞI İSTİHDAMIN TOPLUM ÜZERİNDEKİ SOSYO-EKONOMİK ETKİLERİ

Bu yayın Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti'nin mali katkısıyla hazırlanmıştır. Bu yayının içeriğinden yalnızca Ekonomistler Derneği sorumludur ve bu içerik hiçbir şekilde Avrupa Birliği veya Türkiye Cumhuriyeti'nin görüş ve tutumunu yansıtmamaktadır.'

İKG PRO İNSAN KAYNAKLARININ GELİŞTİRİLMESİ PROGRAM OTORİTESİ

SGK SOSYAL GÜVENLİK KURUMU

ÇSGB T.C. ÇALIŞMA VE SOSYAL GÜVENLİK BAKANLIĞI

TÜRSAB TÜRKİYE SEYAHAT ACENTALARI BİRLİĞİ

EKONOMİSTLER PLATFORMU

NİŞANTAŞI ÜNİVERSİTESİ

KAYIT DIŞI İSTİHDAMIN TOPLUM ÜZERİNDEKİ SOSYO-EKONOMİK ETKİLERİ

Daha önce sitemizde yayınlanmış olan “Kayıt Dışı İstihdam ve Hukuki Boyutu” başlıklı yazımızdan hatırlayacağınız üzere kayıt dışı istihdam; en basit tanımıyla çalışma mevzuatına aykırı olarak sigortasız işçi çalıştırmak, sigorta primlerini eksik yatırmak ya da ücreti gerçekte var olduğu gibi göstermemektir.

İşverenleri kayıt dışına iten faktörleri de anımsatma olarak kısaca sayacak olursak; sigorta primlerinin yüksek olması, işsizlik oranlarının yüksekliği, işgücünün eğitim seviyesinin düşüklüğü, gelir dağılımındaki dengesizlik, işletmelerin çoğunun küçük ve orta ölçekli olması, erken yaşta emeklilik beklentisi ve sosyal güvenlik bilgi ve bilincinin eksik olması diyebiliriz.

Kayıt dışı ekonominin ve bu kavram içerisinde kayıt dışı istihdamın; toplumun sosyal ve ekonomik değerleri üzerinde son derece olumsuz etkileri vardır. Şöyle ki; kayıt dışı ekonomi içerisinde gerçekleştirilen faaliyetler; toplumumuzda yasal olmayan şekilde, haksız ve kolay yoldan para kazanma düşüncesinin kabul görmesine neden olmaktadır. Kayıt dışı faaliyetlerin, kayıtlı faaliyetler karşısında sağladığı avantajlar nedeniyle gelirlerini kayıt dışında bırakmak isteyenler, yerleşim yerlerini gizli tutmak istemekte, birtakım bilgileri gerekli mercilere vermekten kaçınmakta ve kayıt dışında kalmaya çalışmaktadırlar. Bu durum kamu güvenliği, seçmen kütüklerinin oluşturulması, yargının etkin işlemesi, nüfus sayımı ve ekonomik anlam taşımayan diğer istatistiksel bilgilerin elde edilmesi açısından da sakıncalar doğurmaktadır.

Kayıt dışı istihdam, kamu açıklarının ve borçlarının artmasına, enflasyonun beslenmesine, üretim, ihracat ve yatırımın düşmesine, beyin göçüne, işsizliğin artışına, rekabet gücünün azalmasına, sendikal sistemden uzaklaşmaya, verimsiz ve kalitesiz üretime, sosyal güvenlik kapsamının daralmasına ve iş sağlığı koşullarının kötüleşmesine neden olmaktadır.

Sayılan bütün bu olumsuzluklar içerisinde, kayıt dışı istihdam; toplumumuza ve ekonomimize verdiği zararların yanında aslında en büyük zararı, kayıt dışı olarak çalışan/çalıştırılan işçilere vermektedir. Şöyle ki; kayıt dışı çalışan işçi,

• İş kazasına uğradığında veya meslek hastalığına yakalandığında ya da rahatsızlandığında Sosyal Güvenlik Kurumunun tedavi imkanlarından yararlanamaz.
• Hastalığı süresince geçici iş görmezlik ödeneğinden faydalanamaz ve işçinin bakmakla yükümlü olduğu kişilere de sağlık hizmeti verilemez.

• Sakatlandığında; malullük aylığı, yaşlandığında; emeklilik aylığı, öldüğünde; bakmakla yükümlü olduğu kişilere ölüm aylığı, işsiz kaldığında; işsizlik ödeneği ödenmez.

• Kayıt dışı çalıştırılan işçi; asgari ücretin altında, iş sağlığı ve güvenliği tedbirlerinden yoksun olarak herhangi bir ödenek yapılmadan (ihbar tazminatı, kıdem tazminatı vs.) her an işten çıkartılma riski ile çalışmaktadır.

• İş kanunu haftalık 45 saatin üzerindeki fazla çalışmaların en az %50 fazla ödenmesini öngörmektedir. Kayıt dışı çalıştırılan işçiler için mesai kavramı yoktur, işverenin talebi doğrultusunda normal çalışma saatlerini aşarak, bazen hafta sonu tatili, bayram tatili vs. gibi işçinin hakkı olan tatillerde de çalışmak zorunda kalmaktadırlar.

Kayıt dışı istihdam olgusunun bir bütün olarak ekonomik ve sosyal yapı üzerinde başka olumsuz etkileri de bulunmaktadır. Bunları şu şekilde sıralayabiliriz;

**** Vergi gelirlerinin azalması:*** Kayıt dışı istihdam sonucu elde edilen gelir ile yaratılan katma değerin vergilendirilememesi nedeniyle devletin önemli bir gelir kaybı meydana gelir.

Devletin gelir kaybı olması neticesinde bütçe açığı oluşmakta ve sosyal güvenlik kurumlarının aktif/pasif dengesi bozulmaktadır. Bu durum devletin yapması gereken önemli kamu hizmetlerinin finansmanını zor duruma düşürmekte ve kamu hizmetlerinin aksamasına neden olmaktadır. Devletin kayıt dışı istihdam nedeniyle toplayamadığı dolaysız vergiler nedeniyle azalan gelirlerini telafi etmek amacıyla dolaylı vergileri artırmakta (KDV, ÖTV, Akaryakıt Vergisi gibi) ya da borçlanmaya gitmektedir. Bu durum ekonomik yapıyı tamamen bozmaktadır.

***Vergi Adaletini Ortadan Kalkması:** Kayıt dışı istihdamın vergilemede adaletsizliğe neden olması, ekonomik göstergelerin güvenilirliğini azaltarak ekonomi yönetimini zorlaştırması, haksız rekabete ve sosyal güvenlik sisteminde bozulmaya yol açması, hukuk devletine ve dolayısıyla rejime olan inancı zayıflatarak ahlaki değerleri yozlaştırmaktadır.
Kayıt dışı istihdam neticesinde meydana gelen vergi geliri kaybı, faaliyetlerini kayıtlı olarak sürdüren mükelleflere yansıtılarak vergi adaletinin ihlal edilmesi sonucunu ortaya çıkarır. Çalıştırdığı işçileri kayıtlı olarak vergi ve sigorta gibi mali ve sosyal yüklerini ödeyen işverenler ile kayıtsız işçi çalıştıran işverenler arasında vergi adaleti bozulur.

***Haksız Rekabete Neden Olur:** Kayıt dışı çalışan istihdam edilmesi, kayıtlı faaliyet gösterenler aleyhine rekabeti olumsuz etkiler ve resmi olarak faaliyet gösterenler cezalandırılmış olur.

***Ekonomik Verilerin Doğru Değerlendirilmesini Engeller:** Kayıt dışı istihdam resmi ve ekonomik göstergelerin sağlıksız ve eksik olması nedeniyle ekonomik göstergelere karşı güvensizlik yaratmakta ve ekonomik durumun yanlış değerlendirilmesine neden olmaktadır.

***Çalışma Hayatının Verimliliğini Azaltır:** Kayıt dışı istihdam edilen işçiler düşük ücret, sosyal güvencenin olmayışı, iş sağlığı ve güvenliği tedbirlerinden uzak bir şekilde istihdam edildikleri için çalışma hayatlarında verimli olamamaktadırlar.

***Sosyal Güvenlik Sisteminin Mali Yapısını Olumsuz Etkiler:** Az prim ödeyerek daha fazla hizmet talep eden bir nüfusun oluşmasına yol açan erken emeklilik yasaları sonucunda sosyal güvenlik sistemimizin aktüeryal dengeleri bozulmuştur. Ayrıca kayıt dışı istihdam neticesinde prim tahsilatları yeterli düzeye ulaşmaması sosyal güvenlik açığının giderek büyümesine neden olmuştur. Her yıl hazırlanan bütçelerin en önemli sorunlarından biri sosyal güvenlik açıklarının finansmanı olmaktadır.

***Sigortasız Çocuk İşçi Çalıştırılmasına Neden Olması:** Yeri gelmişken bu başlık altında öncelikle ülkemizde çocuk işçi çalıştırmanın koşullarını ve tanımını da yapmakta fayda görmekteyiz:
18 yaş altı işçilerin çalışma saatleri, çalıştırılabileceği işler, iş kanunundan doğan bazı hakları diğer sigortalı işçilerden farklı uygulamalara tabi tutulmaktadır.

Temel eğitimini tamamlamış (ilköğretim) 14 yaşını bitirmiş 15 yaşını doldurmamış işçi çocuk işçi; 15 yaşını doldurmuş 18 yaşını tamamlamamış işçi ise genç işçi olarak anılır.

Sağlık Kontrolleri

Genç ve çocuk işçilerin işe alınmadan önce mutlaka işyeri hekimi, işçi sağlığı dispanserleri veya bunların bulunmadığı durumlarda sağlık ocağı veya belediye hekimlerine muayene ettirilerek çalışacağı işin niteliğine ve şartlarına göre o işte çalışmaya uygun olduğuna dair sağlık raporu alınması gerekmektedir. İşçi çalıştırılmaya devam edildiği sürece 18 yaşını doldurana dek her altı ayda bir yeniden sağlık kontrolünden geçmelidir.

Çalışma Koşulları

Yüz kızartıcı suçlardan veya çocuklara karşı işlenen suçlardan hüküm giymiş işverenlerin veya işveren vekillerinin 18 yaş altı işçi çalıştırmaları yasaklanmıştır.
Genç ve çocuk işçiler ancak okuldaki başarılarına ve meslek seçimine veya mesleki eğitimine katılmasına engel olmayacak işlerde çalıştırılabilir. 16 yaşını doldurmamış genç işçilerin ağır ve tehlikeli işlerde çalıştırılması yasaktır. Ayrıca Ağır ve Tehlikeli İşler Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik Ekinde belirtilenler dışındaki işlerde genç işçilerin çalıştırılması yasaklanmıştır.

Çalışma Saatleri ve Tatiller

Çocuk ve genç işçilerin çalışma saatleri, günde 14 saat kesintisiz dinlenme verilecek şekilde düzenlenmiştir.
Okuluna devam eden genç işçi veya çocuk işçiler eğitim dönemlerinde eğitim saatleri dışında günde en çok 2 saat çalıştırılabilirler. Eğitimleri devam ederken haftalık çalışma saatleri toplam 10 saati aşamaz.
Eğitimine devam eden fakat okulu kapalı dönemde olan veya temel eğitimini tamamlamış, sonrasında eğitimine devam etmemiş 15 yaşını tamamlamamış çocuk işçiler günde en fazla 7 saat, haftada ise toplamda 35 saat çalıştırılabilirler. Fakat 15 yaşını tamamlamış genç işçiler günde 8 saat çalıştırılabilirler. Haftalık çalışma saatleri ise en fazla 40 saat olabilir.
Çocuk ve genç işçilerin hafta tatilleri ise en az kesintisiz 40 saat olmalıdır. Bu sürelerin ücretleri de kendilerine ödenmelidir.
İş Kanunu'nda; 18 yaş altı işçilerin yıllık izin hak edişleri 20 günden az olamaz ve kesintisiz kullandırılması esas alınır.
Çocuk işçi çalıştırılmasına dair esaslar yukarıda anlatıldığı gibidir.

Kayıt dışı çocuk işçi çalıştırılması ise çocuk emeğinin sömürüsüdür. Çalışma yaşına gelmemiş çocukların illegal yollardan istihdam edilmesi çocukları ahlaki ve psikolojik yönden olumsuz şekilde etkilemektedir. Çocuklar, psikolojik olarak, çalışmaya hazır değillerdir. Çünkü daha oyun çağındayken kendi doğal ortamından alıkonulup çeşitli iş alanlarına sürüklenmekte, çok ağır iş koşullarında çalıştırılmaktadırlar,
Ülkemizde belirli bir yaşın altındaki çocukların çalıştırılmaları kanunlarla yasaklanmıştır. Bu nedenle, çıraklık okuluna gidenler hariç, çalışan çocukların herhangi bir kamu kurum ve kuruluşunda kaydı bulunmamaktadır.
Çocuk işçilerin iş güvenceleri yoktur. Çalışma süreleri uzun, ücretleri düşüktür. Çocuk işçiler çalıştıkları yerlerde işveren ya da yetişkin çalışanlar tarafından kötü muameleye maruz kalmaktadırlar. Çocukluk çağı insanın kişilik devresinin geliştiği ve eğitime en çok ihtiyaç duyulan bir zaman dilimidir. Eğitim kurumlarında eğitim görmesi gereken bir yaşta çocukların çalıştırılması, gelecekte eğitimsiz bir kuşakla toplumun karşı karşıya kalmasına sebep olacaktır. Çocuk emeğinin sömürülmesi sadece o çocukların ömürlerinden verilmiş tavizler değil, tüm insanlığın geleceğinden verilmiş tavizlerdir.

SONUÇ

Kayıt dışı çalışmanın mali sonuçları ne kadar ürkütücü olursa olsun toplumumuz üzerinde yarattığı olumsuz etkiler mali etkisinden çok daha korkunçtur. Kayıt dışı istihdam, çalışanların bugünlerini ve yarınlarını çalmaktadır. Kişilerin bugün elde ettikleri gelirlerini gelecekte elde edecekleri faydaya tercih etmekte ve insanların desteğe en fazla ihtiyaç duyduğu ihtiyarlık dönemlerinde sosyal güvenliğin korumasından mahrum kalmaktadırlar.

İşverenlerin ucuz işgücü ve rekabet imkanı olarak gördükleri kayıt dışı istihdam şekli, bir noktada tıkanacaktır. Bugün sosyal güvenceden mahrum olan geri kalmış birçok ülke ile rekabet etmenin, sadece işgücü maliyetlerini azaltıp ucuz ve kalitesiz iş gücü çalıştırarak değil; marka yaratarak, kaliteli mal üreterek mümkün olacağı görülmelidir. İşverenler açısından istihdam maliyetleri mutlaka önemli bir

hususdur ancak; çocuk işçi ve kayıt dışı sigortasız işçi çalıştırarak kalitesiz mallar üreten firmaların uzun dönemde rekabet gücü azalacak ve insani değerlerle hiçbir şekilde bağdaşmayan kayıt dışı istihdamın zararlarını çalıştırılan işçiler ve yakınlarıyla beraber işverenler de göreceklerdir.

Kayıt dışı istihdam ile mücadeleyi üst seviyeye taşımış gelişmiş ülkelerin bu konuda uyguladıkları mücadele araçları genel olarak şu şekildedir:

• Eğitim, bilgilendirme ve bilinçlendirme faaliyetleri,
• Kamu kurumları ve ilgili taraflar arasında koordinasyonun ve iletişimin sağlanması,
• Bürokratik işlemlerin azaltılması,
• İşveren üzerindeki mali yüklerin azaltılması,
• Etkin ve caydırıcı denetim yöntemlerinin icrası.

Ülkemizde de kayıt dışı istihdamın son bulması için çalışmalar sürdürülmektedir. Türkiye İstatistik Kurumu verilerine göre; Türkiye'de kayıt dışı istihdamın seyri incelendiğinde yıllar itibarıyla düşüş gösterdiği görülmektedir. Hane halkı İşgücü Araştırması sonuçlarına göre 2004 yılında %50,1 olan kayıt dışı istihdam oranı 2014 yılında %35 olarak gerçekleşmiştir.

Kayıt dışının ülkemizde tamamen son bulması için yapılan çalışmaların arttırılması temennilerimizle bu ayki yazımızın sonuna geldik. Faydalı olduğunu umar, iyi bir yıl geçirmenizi dileriz.

Av. Yasemin MELEK

Ekonomistler Derneği; Türkiye'de kayıtlı istihdamın artmasına katkı sağlamak, Kuşadası başta olmak üzere Türkiye'de turizm bölgelerinde kayıtlı istihdamın arttırılmasına ilişkin model uygulamalar geliştirmek amacıyla "Turizm Sektörü Çalışanları Geleceğe Güvenle Bakıyor" Projesini yürütmeye başlamıştır. Projemiz; İnsan Kaynaklarının Geliştirilmesi Operasyonel Programı (İKG_OP) kapsamında "Kayıtlı İstihdamın Teşviki II Mali Destek Programı" kapsamında desteklenmekte olup; Haziran 2017 yılına kadar devam edecektir.